

Sanchis Guarner i la literatura del segle xx: les antologies poètiques

Jaume Pérez Montaner [Universitat de València / IIFV]

A l'hora d'escriure aquestes breus línies pense que és convenient remarcar d'entrada que la gran aportació de Manuel Sanchis Guarner al desenvolupament de la nostra cultura cal referir-la sobretot als seus estudis i reflexions sobre la llengua i la història del seu país i, per extensió, a tots els temes que d'alguna manera s'hi troben relacionats, com ara l'etnologia i els costums populars, la geografia, la cartografia, la música i les belles arts i, lògicament, la literatura d'aquestes terres. Així, doncs, crec que no pot resultar exagerat si afirmo, com segurament ja ho han fet una bona part dels estudiosos i comentaristes, que les dues grans obres, que segueixen posant de manifest una gran part de la seua força original després de desenes d'anys de la seua publicació, són el breu volum *La llengua dels valencians* i la monumental *La ciutat de València. Síntesi d'Història i de Geografia Urbana*. Això no vol dir, com és lògic, que la resta de la seua producció intel·lectual, en camps generalment més concrets o reduïts, no continue sent d'obligada referència. La literatura, per exemple, és un d'aquests camps privilegiats als quals Sanchis Guarner va dedicar moltes de les seues reflexions. A més del gust per la literatura en general i els grans escriptors de la literatura universal, propi d'una formació intel·lectual ben sòlida, cal destacar el seu interès concret i constant per la literatura del seu

país, la literatura catalana. Una mostra ben adient la podem trobar en el resum —titulat “La literatura”—, tan encertat, didàctic i brillant al mateix temps, que va escriure per a la *Història de Catalunya* (1978), publicada per l’Editorial Salvat. Un text que ens ofereix una visió panoràmica de la literatura catalana des dels trobadors fins als poetes de l’escola satírica valenciana, ja als inicis del segle XVI.

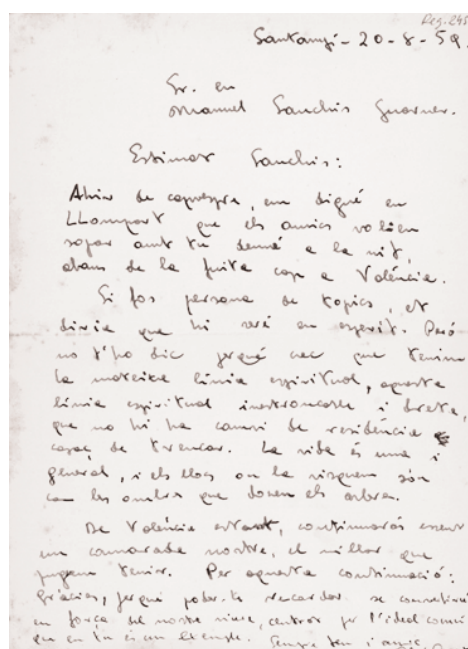
A partir d’una succinta caracterització de la llengua d’oc i dels seus dialectes, així com dels temes més sovintejats i definitoris de la poesia dels trobadors, amb els ideals de la societat cavalleresca, com la guerra, l’honor, la croada i l’amor cortès basat en els principis feudals de l’homenatge, situa els orígens de la literatura catalana en el conreu de la *koiné* creada pels trobadors i, tot seguint els estudis de Massó i Torrents i Martí de Riquer, ens ofereix la nòmina dels trobadors catalans, des del rei Alfons el Cast i Guerau de Cabrera fins a Amanieu de Sescars i Berenguer d’Anoia. Sanchis Guarner, tanmateix, destaca com, a partir de la desfeta del món polític i cultural occità en la batalla de Muret (1213), el centre de l’activitat literària en llengua d’oc es desplaça al sud dels Pirineus. Menciona entre tots els poetes catalans d’aquell període l’activitat poètica de Guillem de Cervera, “el darrer dels grans trobadors de la bona època”, tot referint-se de manera especial a la pervivència dels models populars, tal com es manifesta en la seua *Viadeyra* “No-l prenatz lo fals marit, / Yana delgada! / No-l prenatz lo fals jurat, / que pec es mal ensenyat, / Yana delgada.”; però, al mateix temps, no oblida la continuïtat de la tradició amorosa trobadoresca tal com es manifesta en alguns poemes del rossellonès Guillem de Cabestany.

Com és lògic en un resum d’aquestes característiques Sanchis Guarner concentra la seua atenció en algunes de les grans figures de la literatura medieval: l’obra de Ramon Llull, “creador de la llengua literària catalana”, tot destacant el lèxic ric i clar i la maduresa de la seua prosa en obres com el *Llibre d’Evast e Aloma e de Blanquerna el seu fill* i el *Llibre de meravelles*, així com l’*Arbre de Filosofia d’Amor*, com a culminació de la seua visió mística. L’obra de Francesc Eiximenis, *Lo Chrestia*, sobretot, del qual destaca, tot seguint Jordi Rubió, que fou “un mirall del que feien, parlaven o llegien els seus contemporanis”. La poesia i la prosa sarcàstiques i corrosives d’Anselm Turmeda en el *Llibre de bons amonestaments* i en la *Disputa de l’ase*. L’humanisme que triomfa plenament en el regnat de Joan I, amb l’aportació i la personalitat de Bernat Metge, amb una prosa que tant en *Lo somni* com en altres textos es pot caracteritzar puntualment per la seua gran precisió. O amb un estil que, tal com ho va posar de manifest Anfós Par, “té la disposició rítmica i la bellesa expressiva de l’escriptor que es complau en la forma.” Però, a més a més, com no podia ser d’altra manera, Sanchis Guarner destaca la definitiva aportació dels escriptors valencians, tant en el camp de l’oratoria, com els sermons de sant Vicent Ferrer i la seua llengua directa, clara, crua en molts moments i sempre expressivament popular, com en el de la poesia i la prosa narrativa. La poesia amorosa del cavaller valencià Gilabert de Pròixida, la dicció tan delicada i elegant d’un poeta com Jordi de Sant Jordi, amb la reproducció dels primers versos d’un dels seus magnífics *Stramps*, “Just lo front port vostra bella semblança / de què mon cors nit e jorn fa gran festa”. I, sobretot, la gran i definitiva poesia d’Ausiàs March, aquell “poeta feroç”, en paraules de Palau i Fabre, que no s’atura davant de cap obstacle en el procés altiu i apassionat de la seua introspecció: “A temps he cor d’acer, de carn e fust, / jo só aquest que em dic Ausiàs March.”

Pel que fa a la narrativa, l’autor se centra en el *Curial e Güelfa* en un primer moment per estendre’s després amb una relativa amplitud en les seues consideracions sobre el *Tirant lo Blanc*. Sense oblidar la novel·la, encara que escrita en vers, l’*Espill*, de Jaume Roig, i la *Vita Christi* de sor Isabel de Villena. Les reflexions finals d’aquest breu estudi són per a l’anomenada “valenciana prosa” i les diverses interpretacions que aquesta denominació ha suscitat. I, lògicament, per a la gran aportació de Joan Roís de Corella, la figura màxima, tant en la poesia com en la prosa, d’aquell estil.

Coberta d'una de les revistes valencianes més interessants dels anys trenta.

Carta de Blai Bonet a Manuel Sanchis Guarner.

És de destacar la perfecta combinació de síntesi i informació definitiva i plena de suggerències que Sanchis Guarner aconsegueix en aquest estudi i, amb tot i això, l'autor no oblida en cap moment el fil conductor sense el qual seria inexplicable l'existència d'una gran literatura: la probable poesia joglaresca prosificada en les cròniques de Jaume I, Bernat Desclot i Ramon Muntaner; la importància de la prosa religiosa o de la prosa jurídica o el triomf de l'humanisme —per posar només uns pocs exemples— que “va ésser total entre els lletraferits, i se'n troben figures notables als diferents estaments socials i als diversos Països Catalans”: Guillem Nicolau, del Baix Aragó; l'aristòcrata valencià Antoni Vilaragut; Nicolau Quilis, franciscà de Morella; o el diplomàtic Guillem de Copons. I, de manera destacada, el dominic valencià Antoni Canals que amb les seues traduccions i adaptacions de Sèneca, de Valeri Màxim, d'Hug de Sant Víctor, de Petrarca i altres inicia —diu Sanchis Guarner— la reacció moralista dintre el classicisme” (1978:271-72).

M'he detingut de manera especial en aquest text de Sanchis Guarner perquè crec que posa de manifest i explica molt clarament algunes de les característiques de la seua aproximació a la literatura i a la història literària més concretament, entre les quals cal destacar una decidida voluntat de divulgació, per una part, i una decisió d'anar omplint les grans llacunes que una marginació de segles ha deixat en tot el que es refereix al coneixement del nostre passat, del nostre passat literari sobretot.

En la línia d'aquestes consideracions, un altre aspecte important ha estat la seua dedicació a l'estudi de la Renaixença al País Valencià. Els fruits d'aquest treball es poden molt bé resumir en els següents llibres: *Les generacions literàries de la Renaixença Valenciana* (1968); *La Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions* (1968); *El sector progressista de la Renaixença Valenciana* (1978); i *Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874* (1980). Aquest darrer estudi, que es presenta també com una antologia, arranca precisament a partir de la constatació de l'escassa atenció que els estudiosos de la Renaixença al País Valencià havien dedicat al teatre; una situació que, com ell mateix escriu en la introducció o “Pòrtic”, resulta sorprenent per “la

quantiosa producció de teatre costumista, sainets en vers gairebé exclusivament, que hi ha al País Valencià en la segona meitat del segle XIX, sobretot en el darrer quart, durant el període de la Restauració (1875-1902)”. Una possible explicació d’aquesta mancança, tal com l’apunta el mateix autor, és la no superació a València, encara en el moment d’escriure el seu estudi, de la “dicotomia entre teatre literari en llengua normalitzada i teatre vulgar en dialecte” (1980:5-6). A la qual cosa cal afegir que la producció teatral ha estat publicada en general de manera dispersa i desordenada, amb totes les dificultats subsegüents d’ordenació bibliogràfica i de consulta. Aquestes són les raons principals de la seua dedicació a l’estudi del teatre costumista valencià en un període molt determinat i la justificació bàsica de la seua obra. Amb tot i això, Sanchis Guarner no dubta a reconèixer les honroses i molt vàlides excepcions que estan formades pels importants catàlegs d’obres teatrals, pels catàlegs bibliogràfics en general o per les col·leccions de manuscrits, entre els quals cal destacar els de Guastavino Robba i Guastavino Gallent, el de Genovés Olmos, el de Marià Aguiló, el volum IV de la *Bibliografia de la lengua valenciana*, de Ribelles Comín o el treball de Rico i Garcia, continuat per Montero Pérez; però també pels estudis puntuals de Ricard Blasco Laguna, Joan Fuster, Lluís Aracil o Josep Lluís Sirera i Remei Miralles; i encara podríem afegir-hi els treballs més recents, referits principalment a la ciutat d’Alacant, de Biel Sansano i Jaume Lloret sobretot.

Gran coneixedor de tot el que fa referència a la ciutat de València, Sanchis Guarner dóna notícia, d’una manera sumària, però precisa, de l’aparició dels diversos locals teatrals al llarg del segle XIX, com el Principal, el teatre de la Princesa o els que es creen a la barriada del Grau, al Canyamellar o a l’avinguda del Port, així com els cafés-teatre del carrer de Russafa o el del carrer de Colom. O el funcionament de locals teatrals estables a altres ciutats valencianes, com Alcoi, Alacant, Castelló de la Plana, Sogorb o Elx i la improvisació d’escenaris en magatzems i cellers, i així ens recorda, per exemple, com el novel·lista Ayguals de Izco estrenà el 1836 un drama en castellà a Vinaròs, la seua vila natal. Ens parla dels còmics i les companyies que recorrien els diversos pobles del País Valencià i arribaven, en alguns casos molt concrets, a Alger i Orà on s’havien format unes importants colònies d’emigrants valencians, d’Alacant i la Marina sobretot. Entre els precursors del sàinet o teatre costumista valencià, a més de la pintoresca escatologia de les obres atribuïdes al Pare Mulet, destaca la tradició dels col·loquis i alguns entremesos i peces curtes de Carles Ros o de Carles León, com la *Chunta secreta*, d’aquest darrer, o l’obra en un acte i en vers *Més s’aprècien els diners que la sanch y el parentesch*, de Vicent Manuel Blanchat, editada per Joan Fuster com a apèndix del seu llibre *La decadència al País Valencià* (1976). I, junt a les escenificacions dels *Milacres* de Sant Vicent Ferrer representats per xiquets en alguns carrers de València, es refereix també als anomenats *Jocs de pallissa* —tot seguint les referències de Rafael Altamira (*Arte y realidad*, 1921), A. Ròdenas Marhuenda (*D’Azorín i el país meu*, 1973) o de Vicente Ramos (*Rafael Altamira*, 1968)—, com a rudiments d’un teatre popular i elemental que es representaven en alguns pobles, com Benidorm i Monòver.

El text de Sanchis Guarner ens dóna, a més a més, notícia puntual i detallada, en la mesura que li és possible per l’escassetat d’estudis monogràfics, sobre els autors del període, molts d’ells antologats en la segona part. Destaca sobretot la informació sobre els saineters més coneguts, estudiats i representatius, com Escalante en primer lloc, però també Bernat i Baldoví, Palanca i Roca, Rafael Maria Liern i Joaquim Balader. Són aquests mateixos autors els que apareixen més àmpliament representats en la secció antològica, destacant-hi una vegada més Eduard Escalante del qual s’inclouen cinc fragments de *La processó per ma casa*, *Bufar en caldo gelat*, *La cencerrada del Mercat*, *La xala* i *L’escaleta del dimoni*. L’apèndix que tanca el volum inclou un curiós poema de Josep F. Sanmartín i Aguirre titulat “La Delicà de Gandia” que va mencionant alguns dels personatges que formen part del folklore valencià, junt a nombrosos títols de

sainets que a les acaballes del segle XIX seguien conservant una gran popularitat. Entre ells, *El virgo de Vicenteta* i *L'Alcalde de Favara*, de Bernat i Baldoví, *Un dotor de secà* i *Carracuca*, de Rafael M. Liern, *Jeroni i Riteta*, d'Eduard Escalante o *Toni Manena (i Joan de la son)*, de Palanca i Roca.

Amb aquest text i els altres tres sobre la Renaixença al País Valencià aconsegueix Sanchis Guarner d'oferir una informació detallada del que fou en termes generals aquell període en un llenguatge directe, planer i completament eficaç per als seus propòsits. És remarcable en la seua aproximació a la història literària l'èmfasi sempre constant a presentar les circumstàncies històriques, socials i polítiques i tots els elements relacionats amb l'activitat pròpia dels escriptors que en alguna mesura condicionen tant els moviments artístics com la creació de les obres literàries. En el cas concret d'*Els inicis del teatre valencià modern* són un encert evident les reflexions i informacions que ens ofereix sobre aspectes col·laterals íntimament relacionats amb l'activitat teatral, com els llocs i locals de les representacions, els actors i les companyies estables o ambulants, el públic que solia assistir-hi, els canvis en els gustos populars, etc.

Una cosa semblant es podria dir de les altres obres mencionades, però vull limitar-me ara al llibre *Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions*, perquè els seus tres darrers capítols estan dedicats a la literatura del segle XX. És a dir, les tres generacions d'escriptors que en la seua divisió apareixen al llarg dels primers setanta anys del segle passat, tenint en compte que el seu estudi no vol ser un resum d'història literària, ni cap tria antològica. Es tracta sols d'una classificació per generacions dels autors i les tendències artístiques en un lloc molt concret —el País Valencià—, d'acord amb els esdeveniments polítics, els factors socials i econòmics i els corrents ideològics que determinen la seua evolució, sense oblidar les relacions amb altres esferes artístiques —les arts plàstiques sobretot, ni desvincular-los dels moviments literaris tal com apareixen en les altres regions del domini lingüístic o, en un pla més general, en la resta de l'estat espanyol. El resultat és una visió panoràmica que, a pesar de l'esquematisme inherent a tots els intents de divisió i classificació, va desenrotllant-se davant del lector de manera suggeridora i generalment bastant encertada.

La “generació noucentista”, amb la data de 1907 com a fita de separació de la generació anterior, la dels escriptors relacionats amb “Lo Rat Penat”. És l'any de l'Assemblea Regionalista organitzada per Faustí Barberà i la societat València Nova, símbol en part de la superació de la Renaixença, segons Alfons Cucó, i del llorentinisme. Per a Sanchis Guarner els únics escriptors pròpiament “modernistes” foren Manuel González Martí, Eduard López Chavarri i Josep Maria Bayarri, mentre que els “solidaristes” estarien integrats per una nòmina llarga d'escriptors entre els quals destaquen Miquel Duran, Jacint Maria Mustieles, Francesc Puig Espert, Daniel Martínez Ferrando, Francesc Caballero i Muñoz i Pasqual Asins.

La “generació simbolista” (1927) que es dona a conèixer amb la publicació de la revista *Taula de Lletres Valencianes* (1927-1930) perquè —segons Sanchis— el simbolisme no arribà realment a les lletres del País Valencià fins l'època de la publicació d'aquesta revista. Destaca entre els autors més importants Navarro Borràs, Carles Salvador i Almela i Vives, caracteritzats per l'autor en alguns aspectes com avantguardistes, Bernat Artola, Lluís Guarner i Xavier Casp sobretot, tant pel seu paper com a poeta com pel mestratge realitzat a través de l'editorial Torre.

Finalment, la “generació neo-realista” a partir de 1956, any de la publicació de l'*Antologia de la Poesia Valenciana*, a càrrec de Joan Fuster. A més de l'autor suecà destaca l'obra de Vicent Andrés Estellés i la de Maria Beneyto. Tots ells, i Jaume Bru, Alfons Garcia, Carmelina Sánchez-Cutillas i

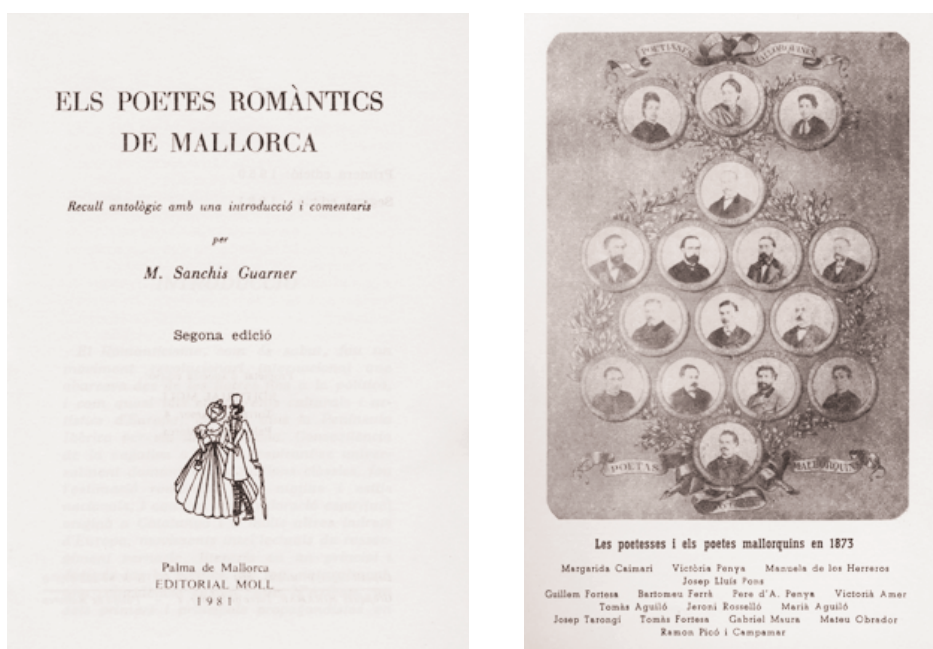
Francesc de P. Burguera són presentats com els “angoixats” perquè se suposa que d’alguna manera han estat marcats per l’existencialisme. Mentre que el grup dels “protestataris” està integrat per escriptors nascuts de 1936 ençà; la nòmina és llarga, com Francesc Codonyer, Emili Boïls, Josep Palàcios, Emili Rodríguez Bernabeu, Alfons Cucó, Antoni Seva, Isabel C. Simó i altres, tot destacant alguns poemes de Lluís Aracil i Lluís Alpera, així com algunes cançons de Raimon i Marià Alberó.

És evident que tota aquesta dèria taxonòmica —i només he fet una menció molt succinta de les classificacions i dels autors classificats—, és un dels aspectes més febles de l’estudi de Sanchis Guarner, com ho sol ser també alguna de les valoracions poc o no gens argumentades. És remarcable, tanmateix, com he assenyalat adés, la rica i variada visió panoràmica que ens ofereix, així com les abundants i ben sovint incisives reflexions, pràcticament aplicables en alguns casos a la situació actual. Un bon exemple el podem veure en el següent comentari referit als escriptors solidaristes:

Els intel·lectuals no regionalistes els desdenyaven, i era pitjor encara l’enemiga del patriciat que ocupava els llocs rectors i que només tolerava el valencianisme “*bien entendido*”, el qual s’ha caracteritzat sempre per admetre l’efectiu centralisme de Madrid, amb el pretext de la por a la possibilitat d’un presumpte perill de centralisme de Barcelona. És per això que els solidaristes no foren integrats en el *Centro de Cultura Valenciana*, creat el 1915 —com a ressò de l’Institut d’Estudis Catalans fundat el 1911—, i àdhuc foren exclosos de Lo Rat Penat, llavors en un període de franca decadència (1968:84).

La dedicació de Sanchis Guarner referida a la literatura valenciana del segle XX només és explicable si tenim en compte el seu activisme constant en conferències, en tertúlies i converses amb escriptors, en la direcció de l’editorial L’Estel on aparegueren les antologies *Poetes universitaris valencians* (1962) i *Carn fresca* (1974), o les seues introduccions a llibres de narradors i poetes, entre els quals cal destacar el pròleg a *Una dona com una altra* (1961), de Beatriu Civera o el de la primera edició del *Llibre de meravelles* (1971), de Vicent Andrés Estellés. En *Poetes universitaris valencians* aposta per una renovació de la poesia dels joves poetes tot mantenint com una de les seues constants la idea de continuïtat que, en clara oposició a la idea de trencament, és una altra manera de referir-se a la noció de generació acumulativa dels encerts i progressos de les generacions precedents.

Francesc de Borja Moll es refereix amb paraules justes als setze anys que Sanchis va residir a les Illes i a la seua eficaç col·laboració en la feina del *Diccionari*: “L’any 1943 vingué Sanchis Guarner a residir a Mallorca i s’incorporà al treball del Diccionari en concepte de redactor auxiliar. La seva missió era de revisar les cèdules lexicogràfiques, completar-les, seleccionar-les i fer l’ordenació provisional dels significats. Amb aquesta labor preparatòria em feia guanyar molt de temps; la meua feina de redacció definitiva dels articles resultava abreujada i simplificada. Sanchis Guarner va treballar al meu costat fins a l’any 1959, en què se n’anà a viure a la seva València natal, quan ja mancava poc més d’un volum per a tenir enllestida la redacció de l’obra” (Moll 1975:xix-xx). Aquesta dedicació de Sanchis Guarner fou sufragada en part, tal com ho recorda el mateix Moll, mitjançant “la generositat de l’industrial barceloní senyor Enric Pérez i Capdevila”. Els setze anys mallorquins significaren, a més a més, des del punt de vista de la literatura una ingent tasca d’animador cultural gràcies al seu interès constant per tots els aspectes relacionats amb la llengua i la cultura del seu país i a la seua presència en les tertúlies, com la de Ca’n Tomeu, de la qual fou un dels fundadors, o la dels Amics de les Arts. Per una altra part, la preparació, selecció i introducció de dues importants antologies poètiques: *Els poetes romàntics de Mallorca* (1951) i *Els poetes insulars de postguerra* (1951). La primera és una mostra excel·lent de la producció poètica de desset escriptors mallorquins que van des de Tomàs Aguiló i Fuster, nascut el 1812,

fins a Mateu Obrador i Bennàsser, nascut en 1853. De fet, el recull exclou els poetes post-romàntics, perquè la data límit fixada amb molt bon criteri per l'antologador és el 1854, any del naixement de Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover i Maspons, amb els quals —tal com diu el mateix Sanchis Guarner— “s’allibera la poesia a Mallorca”, com a la resta del domini lingüístic, “de la reclusió dins el marc estantís de la trilogia floral·lesca” i dóna pas a l’aparició de la maduresa lírica excepcional representada per l’Escola Mallorquina.

La publicació de la segona antologia, *Els poetes insulars de postguerra*, es va convertir des del primer moment en la mostra més important i definitiva de l’aparició com a grup de l’anomenada generació dels 50 o “promoció poètica de 1951”, com escriu el mateix Sanchis en la introducció. Són poetes en l’obra dels quals cal remarcar en general una gran riquesa lèxica i una acurada perfecció formal, així com, junt a la “ponderació personal”, la pulcritud mètrica i la lluminositat paisatgística que sempre han caracteritzat els escrits dels autors balears de l’Escola Mallorquina. De fet, alguns dels poetes presents en aquestes pàgines —Miquel Dolç (1912-1994), Llorenç Moyà (1916-1981) o Miquel Gayà (1917-1998), entre altres— no estan en un principi en la major part dels poemes que ací es recullen massa allunyats dels postulats poètics d’aquella escola. Però, allò que destaca de manera especial en aquest recull antològic és la inclusió d’uns quants poetes que es caracteritzen en bona mesura per un clar enfrontament amb alguns dels principis estètics de l’Escola Mallorquina: una concepció de la poesia i de la literatura en general que intenta centrar-se d’entrada en la primacia de la imatge i la metàfora com a referents estrictament poètics, en clara relació amb les tendències dominants en la literatura castellana, la de la generació espanyola del 27 sobretot, i que vol trencar amb una tradició estètica que, a pesar de la seua innegable vàlua, es presenta ja com a senyal evident d’un passat que cal superar. Aquesta actitud comença a manifestar-se en molts dels escriptors antologats, però és sobretot innegable en l’obra de Blai Bonet, que acabava de donar a conèixer el seu recull *Quatre poemes de Setmana Santa* (1950), i en menor escala en l’obra encara incipient de Josep M. Llompart o en la de Jaume Vidal Alcover, poetes que en aquell moment encara no havien publicat cap llibre de poemes.

Als mèrits evidents i ja esmentats d'aquesta antologia cal afegir també la presència de poetes de les tres grans illes, Mallorca, Menorca i Eivissa, característica que justifica abastament tant el títol com la realitat i la finalitat d'aquesta publicació —encara que oblida un poeta tan representatiu com el menorquí Gumersind Gomila—, a la que cal afegir, tal i com ho fa el mateix Sanchis, el fet de no tenir revistes literàries on els nous poetes poguessen donar a conèixer les seues produccions. Uns pocs anys més tard apareixeria *Raixà* i el *Cap d'Any* de la mateixa publicació, però ni la limitadíssima periodicitat ni el seu format tan reduït podien equiparar-se al que podem entendre en línies generals com a revista literària. Tornant, tanmateix, a l'antologia, podem dir que es tracta, com en el fons és obvi en tota selecció, d'una tria que es presenta com a subjectiva i deutora en gran mesura del gust particular de l'autor, però que, al mateix, temps, sap combinar amb encert l'heterogeneïtat de forma, qualitat, inspiració i fins i tot d'escola, com hem vist, dels autors antologats. Junt als escriptors ja coneguts, com Miquel Bota, Pere Capellà, Miquel Castanyer, Antoni Moll i Camps, Josep M. Palau i Camps, Gumersind Riera, Cèlia Viñas i Olivella i altres ja esmentats, l'antologia també inclou alguns autors gairebé inèdits, com ara Lluís Aguiló de Cáceres, Miquel Arbona Pizà, Maria Concepció Coll, Maria Frau, Bartomeu Marroig, Joan Pons i Martorell, Miquel Roig Adrover, Joan Timoner, Bernat Vidal i Tomàs o els mateixos Josep Maria Llompart i Jaume Vidal i Alcover. “Malloca terra de poetes”, ens ho recorda Sanchis Guarner en la introducció. Aquest recull és una mostra, en els temps difícils de la immediata postguerra, de la més que probable realitat d'aquella afirmació.

Quan l'any 1959 Sanchis Guarner deixà Mallorca per tornar definitivament a la seua ciutat les mostres de simpatia, amistat i reconeixement que va rebre per part dels intel·lectuals, els artistes i els escriptors illencs foren nombrosíssimes i sinceres. Reproduesc unes paraules no editades d'Antoni Amorós Borràs escrites com a “Comiat dels Amics de les Arts”, perquè en molts aspectes resumeixen l'actuació de Sanchis a Mallorca i la petja que hi va deixar:

Amics.

Tots sabem els grans mèrits contrets per Sanchis Guarner amb l'Obra del Diccionari, com a primer col·laborador indiscutible. També coneixem la seva valuosa aportació a la filologia i al folklore catalans amb una llarga llista d'obres que el situen en la primera fila dels nostres escriptors. I no ens passa per alt la seva acció d'estímul, protecció i influència exercida sobre els joves poetes insulars —“didot de poetes”, com m'agrada dir-li. Però Sanchis Guarner té un altre aspecte no tan conegut potser, ben notable per cert: el seu esperit viatger i excursionista, la seva afició a visitar noves terres i ciutats. Per una banda França, Itàlia, Portugal, Estats Units, la zona castellana de la Península Ibèrica, els Països Catalans, han estat objecte dels seus viatges; per altra banda, aquí, a Mallorca, ha estat l'inspirador i l'ànima dels XV Aplecs dels Amics de les Lletres —excursions d'un grup d'amics de la literatura nostrada i del nostre paisatge—, i ara també l'objecte d'aquest darrer Aplec que avui li oferim com a comiat. Però el comiat dels Amics de les Lletres a Sanchis Guarner no pot ésser un comiat definitiu, sinó un “A reveure”. Fins a l'Aplec XVII de l'any qui ve!

Didot de poetes, però també d'escriptors en general, d'amants dels país i de la cultura. Uns quants anys després de les paraules que acabe de transcriure, a començaments dels anys setanta, Maria Fornés Vich, la dona de Pere Capellà (“Mingo Revulgo”), confessava a Gabriel Janer Manila: “Un dia es presentà a Montuïri en Manuel Sanchis Guarner. Havia preguntat a algú de Ciutat com podia localitzar en Pere i li digueren que habitava devers Montuïri. Havien estat tancats plegats a Alcalà i s'estimaven molt. Nosaltres, feia alguns temps que havíem posat una fideueria i el va trobar amb les mans plenes

de pasta. Li va dir: ‘Què fas?’ ‘Faig fideus’, li va respondre en Pere. ‘Per què no escrius? —continua dient en Sanchis Guarner—. A la meua entrada, hi viuen alguns elements d’una Companyia de comèdies i els en parlaré’ (1997:148-154). “Per aquí —afegeix Miquel López Crespí—, amb aquest diàleg entre dos expresidaris dels camps de concentració feixistes (en Pere Capellà, amb les mans plenes de farina, i en Sanchis Guarner) comença la renovació del teatre mallorquí, malauradament truncada per la sobtada mort de Mingo Revulgo.” De fet, els escriptors i els poetes expressaren el seu reconeixement amb els seus escrits, els seus poemes sobretot, a ell dedicats. Recupere ara un poema de Josep Maria Llompart, un dels joves antologats a *Els poetes insulars de postguerra* (1951), en aquell moment encara inèdit.

Mondragó

A Manuel Sanchis Guarner

Passat el goig de la drecera,
suats de cos i d'ànima,
empaitant papallones del migdia,
aquí, davant la llum.
Aquí, davant la llum, com una oliva
granada al puig del mar...

Recordes?

Tu, Manuel, cercaves
declinacions a la llum,
mentre en Llorenç
l'escrivia amb un jonc damunt l'arena.

I la llum se'n venia, se'n tornava,
se'n venia la llum, ens investia
la llum, ens coronava de blavors
benfadades, l'aspriva llum donzella,

jugant a bolles amb la mort la llum
que penjava domassos al balcó
de la llum, de la llum amb una estrella
de mar a cada pit.
La blava llum, la blanca llum, la rossa
llum que combrega les espigues,
que encén de llum les cabelleres
dels lloms de les ones, i de llum
marinera eixamora la nuesa
de les dones de llum.

I la llum de la llum, la llum espasa
exsecallant tot l'arbrissó dels nervis,
tots els racons de llum de cada vena
reblint de la llum nova.
llum novella de gràcia, la llum
absoluta del mar...

I ja només la llum, la mort, el somni.

Josep M. Llompart

Cal destacar, a més del títol i la dedicatòria a Manuel Sanchis Guarner, la menció expressa del seu nom, Manuel, i el de Llorenç —Llorenç Moyà, probablement— entre els versos vuit i onze: “Tu, Manuel, cercaves / declinacions a la llum, / mentre en Llorenç / l'escrivia amb un jonc damunt l'arena.” Resulta curiós de recordar en aquest sentit la simptomàtica dedicatòria del llibre de Miquel Bauçà, *El crepuscle encén estels* (1992): “A Llorenç Moyà, / invicte, / sender sempre lluminós”. El poema de Llompart, “Mondragó”, amb el títol ara de “Caló dels homes morts” i sense la dedicatòria, està recollit al volum de *Poesia completa*, a cura de Gabriel Janer Manila i Cèlia Riba, Barcelona: Columna 1999, pàgines 487-488. Apareix sota l'epígraf de “Poemes descartats de *Poemes de Mondragó*”. I, afegeixen els curadors: “Poemes inclosos en una primera versió de *Poemes de Mondragó*, 1957, i després descartats pel poeta en la versió definitiva de 1961”.

Un altre poeta mallorquí, Miquel Bauçà, encara un xiquet d'onze anys quan es publica l'antologia de Sanchis Guarner, però jove assistent uns anys després a alguna de les tertúlies mallorquines, com la dels germans Marià i Mercè Massot, la del carrer Zanglada de Guillem Colom o la de Ca'n Tomeu —de la qual Sanchis Guarner fou un dels fundadors—, una espècie de Cafè Gijón, o Zurich, o Flore si es vol, a la ciutat de Mallorca, li dedicà el poema —del qual done una versió inèdita— que porta per títol “La nostra porta de la por”:

Quan els homes de la closca lluent
i de la sonora gralla
a la porta de la por arriben,
sota la seva cara d'angoixes
s'il·lumina una pregària.
Quan els homes de l'espina lassa,
de pell àrida i clamorosa,
amb la seva dona magra
a la porta de la por arriben
un encenser d'oronelles
es despenja de la teulada.
Quan els homes del dolor enorme
i de la belluma fàcil
pensen en la constància
del miratge de la vida
a la porta de la por arriben

i dins el jaç s'ajacen.
Quan els homes dels rosegons
i les llàgrimes
dobleguen la seva saliva
en un misteri de malves
com a dèbils francesilles
com a salms irremeiables
i a la porta de la por arriben
només Déu sap el que passa.
Tot al llarg dels camps estèrils,
dels ossams deserts dels marges,
de la cuneta dòcil,
l'home totalment tremola
i amb el rostre sibilant
a la porta de la por arriba
ell i la seva dona magra.

Miquel Bauçà

Aquest poema forma part de *Cants jubilosos*, llibre premiat el 1959 amb el primer premi del Certamen a honor de la Mare de Déu de Sant Salvador de Felanitx, que fou publicat de manera parcial a Barcelona l'any 1977. *Cants jubilosos* apareix publicat de manera íntegra a l'*Obra poètica 1959-1983*, de Miquel Bauçà, Barcelona: Empúries, 1987; "La nostra porta de la por" apareix ara a la pàgina 19 com un poema en prosa i amb algunes variacions de detall.

Vull acabar la meua contribució i aquesta breu mostra de poemes no gaire coneguts i tan significatius dedicats a Sanchis Guarner amb motiu del seu retorn definitiu a València amb un poema de Guillem Colom, datat a la Ciutat de Mallorca el 16 d'agost de 1959, que no fou tampoc antologat a l'antologia, perquè d'una manera manifesta, tant per l'edat com per la data de les seues publicacions, està íntimament relacionat amb el període final de l'Escola Mallorquina, centrat de manera predominant al voltant d'aquella magnífica revista que fou *La Nostra Terra* (1928-1936):

Sonet de comiat

a Manuel Sanchis Guarner

Adéu, company de causa que un bell dia
vinguéreu a engrandir el vocabulari
del nostre generós Diccionari!
Tot per l'honor de nostra Llengua sia.

València reclama vostra guia.
I treball nou fretura altre inventari.

Adéu la iod, la wau i llur desvari
de fonemes! Adéu filologia!

Si enmig de tantes flors valencianes
ara, en la pau dels somnolents capvespres,
el vent us porta el so de les campanes

de nostra catedral tocant a vespres,
enyorareu les tardes "ciutadanes"
i el dolç repòs d'"entre migdia i vespres".

Debat al voltant d'un tema literari. Hi veiem Sanchis, Josep Piera i Eliseu Climent, entre altres.

Targeta anunciadora d'una de les nombroses conferències de Sanchis Guarner.

Bibliografia:

- ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent (1971): *Llibre de meravelles*. València: L'Estel. Pròleg de Manuel Sanchis Guarner.
- BAUÇA, Miquel (1987): *Obra poètica 1959-1983*, Barcelona: Empúries.
- (1992): *El crepuscle encén estels*. Barcelona: Empúries.
- CIVERA, BEATRIU (1961): *Una dona com una altra*. València: Sicània. Pròleg de Manuel Sanchis Guarner.
- JANER MANILA, Gabriel (1997): *Implicació social i humana del teatre. Biografia apassionada de Cristina Valls*, Palma de Mallorca: Moll.
- LLOMPART, Josep M. (2000): *Poesia completa*. Barcelona: Columna. A cura de Gabriel Janer Manila i Cèlia Riba.
- LÓPEZ CRESPI, Miquel: "Escriptors mallorquins republicans: Pere Capellà (I), dins *Literatura catalana contemporània*, <http://bloc.baleaerweb.net/post/444/12557>
- MOLL, Francesc de Borja (1975): "Introducció" a *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1951): *Els poetes romàntics de Mallorca. Recull antològic amb una introducció i comentaris*. Palma de Mallorca: Ed. Moll. 2ª edició: Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1981. 3ª edició: Palma de Mallorca: Editorial Moll i Consell Insular de Mallorca, 1987.
- (1951): *Els poetes insulars de postguerra. Antologia*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- (1962): *Poetes universitaris valencians*, València: Editorial l'Estel.
- (1978): "La literatura", dins *Història de Catalunya*, Barcelona: Salvat Editores.
- (1980): *Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874*, València: Institut de Filologia Valenciana.